

УДК 658.14/.17(477)

QUANTITATIVE AND QUALITATIVE CONTENT OF THE DETERMINATION OF INDICATORS OF THE FINANCIAL SECURITY OF THE ENTERPRISE**КІЛЬКІСНО-ЯКІСНИЙ КОНТЕНТ ВИЗНАЧЕННЯ ІНДИКАТОРІВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА****Yeletskykh S.Ya. / Слецьких С.Я.***Associate professor in Economics, prof. / д.е.н., проф.*

ORCID: 0000-0002-8709-0496

Borysova S.Ye. / Борисова С.Є.*Associate professor in Economics, as. prof. / д.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0001-6521-0410

Kruk O.M. / Крук О.М.*PhD in Economics, as. prof. / к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-5659-6603

*Donbas State Engineering Academy,**Kramatorsk, Academychna, 72, 84313, Ukraine**Донбаська державна машинобудівна академія,**Краматорськ, Академічна, 72, 84313, Україна*

Анотація. В статті доведена необхідність системної підтримки фінансово-економічної безпеки функціонування підприємства, обґрунтовано значення безпеки для забезпечення фінансового потенціалу та економічного зростання усієї господарської системи країни, визначено складові індикатори фінансово-економічної безпеки підприємства, запропоновано комплексний кількісно-якісний методичний підхід до оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, сутність, структура, індикатори, кількісні, якісні, інтегральний показник, система нерівностей, комплексне оцінювання.

Вступ.

Проблема забезпечення економічної безпеки для всіх аспектів розвитку соціально-економічних систем країни є надзвичайно актуальною тематикою не лише наукових досліджень, але й буденних дискусій в суспільстві, адже існуючі кризові загрози мають згубний вплив на рівень добробуту та економічного розвитку регіонів, галузей, промислових комплексів, підприємств та організацій.

Фінансово-економічна безпека кожного окремого підприємства дозволяє усій господарській системі країни не тільки зберігати свій потенціал, але й забезпечити подальше економічне відновлення. Значимість фінансово-економічної безпеки для формування конкурентоспроможної економіки обумовили необхідність дослідження та його актуальність.

Сучасним проблемам забезпечення фінансово-економічної безпеки промислових підприємств присвячено праці М.О. Кизима [1], Л.А. Костирко [2], М.І. Копитко [3], Ю.Б. Кракоса [4], Л.О. Ліготенко [5], О.В. Малик [6], Н.А. Мамонтової [7], М.І. М.С. Хаванової [8], К.С. Фень [9], Дж. Шинасі [10], А. Крокета [11], Ф. Мишкіна [12] та ін, в яких здійснено їх наукове обґрунтування та розроблено підходи до вирішення.

Як свідчать результати дослідження вітчизняного й зарубіжного досвіду, існує нагальна необхідність становлення науково-методичних підходів до удосконалення інструментів і механізмів впливу кількісних і якісних показників діяльності підприємства на конкурентоспроможність економіки в цілому в кризових та посткризових умовах, що надасть можливість ефективно здійснювати процеси її подальшого відновлення та розвитку.

Тому метою статті – є формування ефективної концепції визначення індикаторів фінансово-економічної безпеки підприємства на основі комплексного поєднання якісних та кількісних показників.

Основний текст.

Зовнішня та внутрішня економічна ситуація в Україні характеризується високим рівнем нестабільності, особливо у сфері фінансових відносин, тому кожне підприємство потребує створення ефективного механізму щодо його захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз та небезпек, тобто механізму фінансової безпеки. Створення будь-якого механізму починається з вивчення його складових.

Різні підходи щодо трактування сутності та змісту економічної безпеки збігаються в одному: на безпеку підприємства здійснюють вплив чинники внутрішнього та зовнішнього середовища його функціонування, а її досягнення є результатом реалізації комплексу управлінських дій, які спрямовані на зменшення або припинення негативного впливу дестабілізуючих чинників, внаслідок чого підприємство повертається у стан рівноваги за рахунок власних або залучених ресурсів, чим забезпечує собі подальший поступальний розвиток шляхом підтримки ефективності своєї діяльності.

На основі проведеного аналізу літературних джерел [1-9], запропоновано розглядати фінансово-економічну безпеку підприємства як стан виробничо-господарських та фінансових ресурсів, підприємницьких здібностей, який гарантує виконання місії та цілей підприємства, забезпечує стан захищеності від зовнішніх та внутрішніх ризиків, рівень економічної ефективності функціонування, а також здатність підприємства до відновлення та розвитку.

Слід наголосити, що підприємство як цілісна економічна система об'єднує в собі значну кількість структурних елементів. Виокремлення складових елементів фінансово-економічної безпеки має базуватися на принципах збалансованості та забезпечення майбутнього зростання самої виробничої системи [2].

Виходячи з того, що фінансово-економічна безпека підприємства формується в процесі виробничо-фінансової діяльності, а забезпечується та відтворюється на етапах реалізації і розподілу готової продукції, то доцільним, на нашу думку, буде виділення таких функціональних складових як виробнича, управлінська, інноваційна, маркетингова, фінансова та ділова (ринкова).

Особливу увагу при цьому заслуговують фінансова і ділова стійкість як основні індикатори результативності, якості та перспектив розвитку підприємства. Вони виступають контрольними ланками у системі управління економічною стійкістю [3-5].

Складові фінансової безпеки підприємства в розрізі кількісно-якісний контенту оцінювання наведено в таблиці 1.

Показниками, що характеризують рівень фінансово-економічної безпеки підприємства та його здатності до розвитку є, насамперед, кількісні показники, до яких слід віднести показники фінансової стійкості, платоспроможності, ліквідності, ділової активності, рентабельності.

Таблиця 1- Структурні складові індикаторів фінансової безпеки підприємства в розрізі кількісно-якісний контенту оцінювання
(розроблено авторами)

Структурні складові фінансової безпеки підприємства в розрізі кількісно-якісний контенту оцінювання	
Кількісні складові	Якісні складові
<p>Група показників фінансової стійкості: Коефіцієнти, фінансової стійкості з позиції структури джерел засобів; Коефіцієнти, фінансової стійкості з позиції витрат, пов'язаних з обслуговуванням зовнішніх джерел коштів.</p> <p>Група показників платоспроможності: Коефіцієнт загальної платоспроможності; Коефіцієнт поточної платоспроможності; Коефіцієнт перспективної платоспроможності.</p> <p>Група показників ліквідності Коефіцієнт поточної ліквідності; Коефіцієнт швидкої ліквідності; Коефіцієнт абсолютної ліквідності.</p> <p>Група показників ділової активності Коефіцієнти покриття активів; Коефіцієнти покриття капіталу.</p> <p>Група показників рентабельності Коефіцієнти рентабельності активів; Коефіцієнти рентабельності капіталу.</p>	<p>- Темпи зростання активів (<i>ТА</i>); - Темпи зростання основних засобів і нематеріальних активів (<i>ТОЗ</i> і <i>НМА</i>); - Темпи зростання власного капіталу (<i>ТВК</i>); - Темпи зростання чистого доходу (<i>ТЧД</i>); - Темпи зростання доданої вартості (<i>ТДВ</i>); - темпи зростання чистого прибутку (<i>ТЧП</i>).</p>
Підсумкові індикатори фінансової безпеки підприємства	
Інтегральний показник фінансової безпеки підприємства	Система нерівностей
$K_{\Phi Ci} = \sum_{i=1}^m A_i \left(\sum_{j=1}^n B_{ij} * G_{ij} \right)$	$100\% < TA < TOZiHMA < TVK < TCHP < TDV < TCHP$

Фінансово-економічна безпека виступає комплексною характеристикою діяльності підприємства та знаходиться у функціональній залежності від сукупності певних чинників.

Оскільки показники, які визначають рівень фінансово-економічної безпеки підприємства, мають різну спрямованість та силу впливу на загальні результати діяльності, то кількісну оцінку економічної стійкості промислового підприємства доцільно здійснювати за принципом середньозваженої суми обраних критеріїв за наступною формулою:

$$K_{\Phi Ci} = \sum_{i=1}^m A_i \left(\sum_{j=1}^n B_{ij} * G_{ij} \right), \quad (1)$$

де $K_{\Phi Ci}$ – інтегральний показник фінансової стійкості підприємства;
 m – кількість складових фінансової стійкості;

j – номер групи показників, які характеризують окремі складові фінансової стійкості;

n – кількість критеріїв оцінки фінансової стійкості підприємства в i -тій групі показників;

i – одиничний показник оцінки фінансової стійкості i -ої групи;

A_i – ваговий коефіцієнт, який враховує ступінь важливості i -ої складової в структурі економічної стійкості підприємства;

B_{ij} – ваговий коефіцієнт, який враховує значущість j -го показника в i -ій складовій економічної стійкості;

G_{ij} – стандартизований одиничний показник економічної стійкості підприємства, який забезпечує приведення обраних критеріїв оцінки до єдиної системи вимірювання.

Кількісні методи в аналізі показників діяльності підприємств набули найбільшого розповсюдження, однак вони мають ряд недоліків: складність використання для комплексної оцінки фінансового стану підприємства, велика кількість розрахунків [6].

Аналіз основних методичних підходів [3-12] щодо оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства засвідчив необхідність застосування поряд з методами кількісного оцінювання інструменти фундаментального якісного аналізу, що дозволить спрогнозувати настання та розвиток дестабілізуючих процесів на підприємстві, а також розробити комплекс управлінських рішень, спрямованих на відновлення порушеної рівноваги та забезпечення сталого розвитку в майбутньому.

Виходячи із цього, забезпечення фінансово-економічної безпеки потребує не тільки кількісного, але й якісного оцінювання, серед яких можна виділити підхід щодо аналізу фінансової звітності на основі «Золотого правила економіки» та його модифікацій.

Отже, на сьогодні серед якісних методів оцінки фінансового стану підприємства найбільш простим та ефективним є метод співвідношення темпів приросту активів, чистого доходу та чистого прибутку [9]. У ході своїх досліджень автори намагаються розширити коло показників, що використовуються для аналізу діяльності підприємств, оскільки зменшення темпів приросту чистого прибутку не завжди є ознакою збитковості та кризового стану підприємства, а може бути наслідком реалізації проектів з придбання основних засобів, розширення виробництва.

В рамках даного дослідження авторами запропоновано використовувати наступну нерівність, яка свідчить про ефективність розвитку підприємства та забезпечує його фінансово-економічну безпеку:

$$100\% < TA < TOZiHMA < TVK < TЧД < TДВ < TЧП, \quad (2)$$

де: TA - темпи зростання активів ;

TOZ і HMA - темпи зростання основних засобів і нематеріальних активів;

TVK - темпи зростання власного капіталу;

$TЧД$ - темпи зростання чистого доходу;

$TДВ$ - темпи зростання доданої вартості ;

$TЧП$ - темпи зростання чистого прибутку .

Аналіз складових фінансово-економічної безпеки підприємства дає можливість оцінити його внутрішній потенціал та виявити можливості і перспективи розвитку в майбутньому, а також окреслити сильні і слабкі позиції підприємства порівняно з конкурентами.

Фінансово-економічна безпека є необхідною умовою подальшого розвитку підприємства, оскільки це забезпечує своєчасне та повне виконання підприємством зобов'язань перед персоналом, кредиторами, акціонерами, засновниками та бюджетом. В сучасних умовах фінансова стійкість є основним індикатором оцінки економічної стійкості та рівня збалансованості усіх підсистем підприємства.

Практичне застосування методики розрахунку індикаторів фінансово-економічної безпеки за групою підприємств гірничошахтного машинобудування України з використанням системи фінансових коефіцієнтів приведено та узагальнено у таблиці 2 [13].

Дані аналітичних розрахунків, одержаних в процесі оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємств гірничошахтного машинобудування, показують, що практично усі коефіцієнти не відповідають нормативним значенням.

Це безпосередньо пов'язано з проблемою реалізації продукції на внутрішньому ринку, зростанням витрат, збитковістю виробництва та відсутністю реальних можливостей щодо поповнення власних обігових коштів, а також скороченням обсягів портфелю замовлень. Проте, слід зазначити, що позитивним моментом є поява повільної тенденції до підвищення значень за всіма групами показників фінансового стану.

Попереднє узагальнення результатів, дає підставу стверджувати, що підприємства знаходяться у такій ситуації, коли, з одного боку, зважена політика управління активами сприяє стабілізації грошових потоків, позитивним наслідком чого стало значне скорочення кредиторської заборгованості та поліпшення фінансових результатів діяльності, а, з другого – спостерігається систематичне зменшення обсягів фінансування основної діяльності, що призводить до втрати конкурентних позицій.

Тобто, можна говорити про існування певних дестабілізуючих чинників, здатних спровокувати виникнення кризи. Така ситуація вимагає радикальних дій задля виявлення, оцінки та нейтралізації таких чинників.

В ході аналізу чинників забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств гірничошахтного машинобудування та сфери їх виникнення запропоновано методику інтегральної оцінки стійкості підприємств, яка дозволяє враховувати не лише фактичні значення його діяльності, але й оцінити їх роль у забезпеченні стійкого розвитку підприємства, передбачає оцінку функціональних залежностей сукупності чинників, притаманних зазначеному виробництву. Даний підхід дає можливість одержати аналітичну інформацію про динаміку розгортання бізнесу, виявити проблемні зони функціонування підприємства та наявні невикористані резерви для подолання загроз зовнішнього середовища.

В процесі апробації прийомів інтегральної оцінки було встановлено, що для досліджуваної сукупності підприємств стан фінансово-економічної безпеки є явищем тимчасовим і надто чутливим до змін у середовищі функціонування.

Таблиця 2- Аналіз стану та динаміки зміни узагальнених (середньозважених) індикаторів фінансової безпеки за групою підприємств гірничошахтного машинобудування за 2020-2021 рр.

№ п/п	Показники	На початок періоду	На кінець періоду	Динаміка зміни показників за період	Значення, при якому забезпечується фін. безпека підприємства
1	1. Група коефіцієнтів фінансової стійкості				
1.1	К-т абсолютної автономії	0,1021	0,0999	-0,0022	>0,5
1.2	К-т довгостракової фінансової незалежності	0,2746	0,4061	0,2746	>0,85-0,9
1.3	К-т фінансової стабільності	0,1137	0,1176	0,0039	>1,0
1.4	К-т покриття притягнених засобів власним капіталом	0,1137	0,1109	-0,0028	>=1,0
1.5	К-т покриття оборотних активів	1,0889	1,6053	0,5164	>1,0
1.6	К-т структури довгострокових вкладень	2,0582	1,2824	-0,7758	>0,5-0,8
2	2. Група коефіцієнтів платоспроможності				
2.1	К-т загальної платоспроможності	1,0889	1,6054	0,5165	>1,0
2.2	К-т поточної платоспроможності	0,1602	0,0234	-0,1368	>1,0
2.3	К-т очікуваної платоспроможності	5,9386	7,1355	1,1969	>1,0
3	3. Група коефіцієнтів ліквідності				
3.1	К-т поточної ліквідності	1,0889	1,6054	0,5165	>1,0-1,5
3.2	К-т швидкої ліквідності	0,8354	1,3119	0,4754	>0,5-1,0
3.3	К-т абсолютної ліквідності	0,0225	0,0043	-0,0182	>0,2-0,35
4	4. Група коефіцієнтів ділової активності				
4.1	К-т покриття активів	0,6681	0,8425	0,1744	збільшення
4.2	К-т покриття необоротних активів	3,1808	6,5785	3,3987	збільшення
4.3	К-т покриття оборотних активів	0,8458	0,9662	0,1204	збільшення
4.4	К-т покриття власного капіталу	6,5468	8,4364	1,8897	збільшення
4.5	К-т покриття перманентного капіталу	2,4334	2,0748	-0,3586	збільшення
4.6	К-т покриття залученого капіталу	0,7441	0,9919	0,2478	збільшення
5	5. Група коефіцієнтів рентабельності				
5.1	К-т рентабельності активів	-0,0623	0,1185	0,1808	збільшення
5.2	К-т рентабельності капіталу	-0,6102	1,1862	1,7964	збільшення

Питома вага фінансово стійких підприємств має чітко виражений спадаючий тренд, що свідчить про посилення дестабілізуючих процесів у сфері виробництва гірничошахтного устаткування. Детальний аналіз причин

порушення фінансово-економічної безпеки досліджуваних підприємств показав, що процес втрати загальної рівноваги у кожному випадку відбувається індивідуально, проте, в загальному вигляді, вони є різновидами двох принципово різних за протіканням базових сценаріїв.

За першим сценарієм втрата фінансово-економічної безпеки відбувається раптово, внаслідок настання певних надзвичайних подій і, як правило, супроводжується втратою значної частини активів. Масштабність впливу дестабілізуючих чинників така, що підприємство тривалий час не в змозі адаптуватися до нових умов. В результаті цього порушується узгодженість фінансових потоків, різко знижується рентабельність виробництва, втрачаються ринки збуту, загострюються внутрішні конфлікти та відносини з діловими партнерами. Відсутність налагодженої системи корпоративного управління провокує збільшення фінансових збитків та ризиків банкрутства в найближчій перспективі.

Згідно другого сценарію втрата фінансової стійкості проявляється у відносно повільному наростанні відхилень значень показників діяльності підприємства від їх оптимальних значень. Даний процес починається плавно і непомітно, але, якщо вчасно не вжити комплексу стабілізаційних заходів, це може привести до наростання нерегульованого зниження дохідності або навіть до прямих збитків від основної операційної діяльності.

За таких обставин продовжувати роботу вітчизняним виробникам стає можливим лише за рахунок перегляду стратегічних орієнтирів діяльності, шукаючи нові шляхи зростання.

Висновки.

Проведені дослідження та результати їх узагальнення дозволяють констатувати, що запропонована методика інтегральної оцінки рівня фінансової стійкості підприємства має значні переваги, а саме: можливість проведення комплексної оцінки фінансово-економічної безпеки підприємства; високий рівень гнучкості, який виявляється в здатності враховувати при розрахунку інтегрального показника умови і особливості функціонування конкретного підприємства; дозволяє враховувати не лише абсолютні значення показників, але й оцінити спрямованість і силу впливу на загальні економічні результати діяльності підприємства

Література

1. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства: [моногр.] / [М.О. Кизим, В.А. Забродський, В.А. Зінченко, Ю.С. Копчак]. – Х.: Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2003. – 144 с.
2. Костирко Л.А. Діагностика фінансово-економічної стійкості підприємства: Монографія / Л.А. Костирко. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – Х.: Фактор, 2008. – 336 с.
3. Копитко М.І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств (на матеріалах підприємств транспортного машинобудування): дис. ... д-ра. екон. наук: 21.04.02. Київ, 2015. 478 с.
4. Кракос Ю.Б., Разгон Р.О. Управління фінансовою безпекою підприємств

// *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі*. 2008. № 1. С. 86 – 97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eupmg_2008_1_10 (дата звернення: 22.12.2016)

5. Ліготенко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: [моногр.] / Л.О. Ліготенко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 580 с.

6. Малик О.В. Формування механізму управління фінансовою безпекою підприємства: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Хмельницький, 2015. 263 с.

7. Мамонтова Н.А. Фінансова стійкість акціонерних підприємств і методи її забезпечення: Автореф. дис... канд. екон. наук / Ін-т. економ. прогнозув. НАН України. – К., 2001. – 16 с

8. Хаванова М.С. Стратегічне управління фінансово-економічною безпекою підприємства (на прикладі автомобілебудівних підприємств): дис. ... канд. екон. наук: 21.04.02. Київ, 2015. 218 с.

9. Фень К.С. Формування і зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Кам'янець-Подільський, 2018. 273 с.

10. Schinasi G.J. Safeguarding financial stability: theory and practice / G.J. Schinasi. – Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2005. –

11. Crockett A. The Theory and Practice of Financial Stability / A. Crockett // GEI Newsletter Issue. Global Economic Institutions. – 1997. – № 6 [Electronic resource]. Mode of access: <http://www.cepr.org/gei/6rep2.htm>

12. Mishkin F.S. Global Financial Instability: Framework, Events, Issues / F.S. Mishkin // Journal of Economic Perspectives. – 1999. – № 4. [Electronic resource]. Mode of access: <http://www.cepr.org/gei/6rep2.htm>.

13. <https://smida.gov.ua/db>

Abstract. *The article proves the need for systematic support of the financial and economic security of the operation of the enterprise, substantiates the importance of security for ensuring the financial potential and economic growth of the entire economic system of the country, defines the component indicators of the financial and economic security of the enterprise, proposes a comprehensive quantitative and qualitative methodical approach to the assessment of financial and economic security enterprises.*

Keywords: *financial and economic security, essence, structure, indicators, quantitative, qualitative, integral indicator, system of inequalities, comprehensive assessment.*

Стаття підготовлена в рамках виконання держбюджетної науково-дослідної роботи «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах.

Formation of the mechanism of strengthening competitive positions of national economic systems in global, regional and local measurements» (№ держреєстрації в УкрІНТЕІ. - 0122U201034, 2022-2024)

Стаття відправлена: 01.03.2024 р.

© Єлецьких С.Я., © Борисова С.Є., © Крук О.М.